

MIJN NATUUR

*De herauten
van de lente*

Expansiedrift wolf
zegen of vloek?

Ruim baan voor
de houtwal 2.0

Vak van molenaar
steeds populairder

Sinds ongeveer vijf jaar geleden heeft het SBNL-terrein Broomwaard een nieuwe groep vrijwilligers voor het onderhoud van de natuur. Ze volgden vooraf eerst een zaagcursus voor hun eigen veiligheid. Nu houden ze van half augustus tot half maart onder meer de wilgen bij.

Reinout Scheffers: 'Zelf kom ik uit Noord-Holland. Ik ben verhuisd voor mijn vrouw en verliefd geworden op dit schitterende gebied. Het water, alle vogels, er zitten hier reeën en bevers.' Reinout geniet van de samenwerking binnen het team. 'We zijn allemaal totaal verschillend, maar hebben een enorme band opgebouwd. We zijn een echte vrienden-groep geworden.'

In zijn vrije tijd is Reinout een fervent jager en visser. 'Sinds we hier samenwerken, ben ik echt gaan letten op de ontwikkeling van het gebied. De planten die hier leven, de insecten die erop af komen. Dat heeft me ertoe bewogen opnieuw naar school te gaan. Binnenkort start ik met de opleiding Bos & Natuurbeheer aan de HVHL in Velp. Alles wat ik in mijn leven in de natuur heb ervaren en geleerd, komt nu samen in deze nieuwe stap.'

Op de foto v.l.n.r.: Rolf Boerkoel, Margreet Melman, Reinout Scheffers en Jan Scheffers.

FOTO: HESTER HELEN

Alles komt samen

Mijn Natuur is een uitgave van SBNL Natuurfonds
Lekdijk 58
3998 NJ Schalkwijk
Telefoon (0318) 578357
E-mail sbnl@sbnlnatuurfonds.nl
www.sbnlnatuurfonds.nl
IBAN NL97 RABO 0158 7442 41

Redactie
Marlies Kolthof (eindredacteur),
Simone Luijckx, Trix van Veen,
Hans Siemes, Kees de Kroon en
Oswin Schneeweisz

Foto's
Fotoarchief SBNL Natuurfonds,
Hans Menop, Hester Heleen,
Kees de Kroon, Trix van Veen,
Rob Visser, Evert Meijs, Wilfred
Terpstra, Guy Akkermans, Ad van
Roosendaal, Margriet Pflug, Agro-
innovatiecentrum De Marke, Theun,
Project Houtwal 2.0, De Barkel,
Ingram Image

Vormgeving
Aad van Dommelen (Witvorm)

Druk
Damen Drukkers

Advertentie-exploitatie
SBNL Natuurfonds

Abonnementen
Losse abonnementsprijs voor
niet-donateurs 2025: € 20,00 per jaar
Leden van een ANV, de
Jagersvereniging of de NOJG:
€ 18,- per jaar
Abonnementen worden automatisch
verlengd. SBNL Natuurfonds
hanteert één maand opzegtermijn
voorafgaand aan het verstrijken
van het abonnement

ISSN 2588-8692
Jaargang 9, Lente 2025

Overnemen van artikelen is
toegestaan met vermelding van
bron, auteur en toezending van
een bewijsexemplaar aan het
bureau van SBNL Natuurfonds

In dit nummer

Molenaarsvak geliefd

Het vak van molenaar wordt populairder. Geen wonder, vindt molenaar Jan Buijs. De nostalgie, het vakmanschap, de zelfstandigheid, de rust: het zijn allemaal aspecten die het vak zijn charme geven. 'Wie zijn hele leven heeft lopen haasten, ontdekt: als het vandaag niet lukt, gaan we morgen verder. Dat spreekt aan.'

Nederwolf: aanwinst of bedreiging?

Sinds 2015 is de wolf terug in ons land. Al sinds zijn herintrede houdt het dier de gemoederen bezig. In zijn nieuwe boek over de 'Nederwolf' houdt onze eigen redacteur Oswin Schneeweisz Nederland een spiegel voor: moeten we wel zo blij zijn met deze druktemaker?

Nieuwe serie: Veldhelden

Theo Kaal en André Hendriksen vonden elkaar in 2017 in hun liefde voor de patrijs. Ze wilden de 'stakkers van de akkers' weer tot 'helden van de velden' maken. 'We zeiden tegen elkaar, over een jaar of zeven moeten we op 40 broedparen kunnen uitkomen. Dat is gelukt.'

Comeback voor de houtwal

De houtwal verdient herwaardering en moet een comeback maken. Dat vinden de partijen van het project Houtwal 2.0. Zij zien tal van nuttige functies voor de houtwal nieuwe stijl. Van versterker van de biodiversiteit tot veevoer en van biomassa tot leverancier van noten en fruit.

Ruim baan voor de stinzenplant

Weinig dingen brengen het lentegevoel meer naar boven dan velden vol bloeiende sneeuwkllokjes, narcissen of krokussen. Oorspronkelijk bedoeld als decoratie van een kasteel- of boerderijtuin, maar inmiddels niet meer weg te denken uit het Nederlandse lentebeeld. 'Voor mij is de esthetische beleving eigenlijk het belangrijkste', biecht stinzenplant-kenner Trudi Woerdeman op.

Foto voorpagina:
Hans Menop

2 Mijn Natuurmoment
Alles komt samen

4 Colofon

7 Voorwoord
Belofte

8 Nieuws en beleid
Nieuwe optie: de bedrijfsvriendschap

12 Molenaarsvak geliefd
Ruim 100 molenaars halen diploma

15 Kunst op je pad
Levensgrote eieren op een rotonde

16 De Boom van het Jaar
Leidse Ginkgo strijdt voor Europese titel

18 Nieuwe serie: Veldhelden
Paradijs voor de Patrijs in Montferland

20 Moment van Menop
Lentelandschap

22 Wolf houdt gemoederen bezig
Nederwolf: aanwinst of bedreiging

25 Spreekwoord uit het Dierenrijk
Te paard!

26 Comeback voor de houtwal
Moderne invulling geeft tweede leven

29 Nieuwe serie: Alledaags bijzonder
Veelzijdige duizendpoot verdient respect

30 De Uitkijkpost: Uilentoren Leersum
Blik op de Utrechtse Heuvelrug

32 Van Hemert tot Dingshof-Coldewey Fonds
Herstelde beukenlaan in historische tuin

34 Natuurstemmen: Toekomst van het bos
'Bosbeheer is geen korte-termijnwerk'

36 Pleidooi voor de stinzenplant
Goed voor bodem, insect en lentegevoel

Landbouw en Natuur Niet óf-óf maar én-én!

In het nieuws volgt de ene crisis na de andere. Klimaat, stikstof, waterkwaliteit...

Zijn landbouw en natuur daarin nou echt elkaars tegenpolen, zoals het nu lijkt? Of heeft dat meer te maken met beleid en financiering?

Misschien zijn er integrale oplossingen die én meer biodiversiteit én rendement voor boer en landeigenaar én verbetering van de leefomgeving opleveren voor mens en dier.

Zeker is dat we het samen moeten doen. En dat de focus op beschermde natuur alleen niet het verschil gaat maken. Want natuur is niet alleen de 'beschermde' natuur – 20% van ons land. Maar natuur is bij ons om de hoek, en op het erf. Dat weten particuliere natuurbeheerders en agrariërs in het buitengebied – 60% van Nederland – al generaties lang.

Daarom zetten wij ons in voor particuliere landeigenaren en agrariërs die bijdragen aan natuur- en landschapsbeheer.

Dat doen we met onze campagne Natuur om de Hoek. En daarvoor hebben we uw hulp nodig!

Ga naar www.sbnlnatuurfonds.nl/steun-ons voor een gift of scan de QR-code.

VOORWOORD

Belofte

Traditioneel vieren we onze jaarwisseling in de nacht van 31 december op 1 januari. Maar gevoelsmatig ligt de start van het nieuwe jaar wat later. Namelijk op die ene, specifieke dag in het vroege voorjaar, waarop je je realiseert dat de lente aanstaande is. Die dag waarop je ineens de bodem ruikt, de vroege vogels hoort kwetteren en je een onbedwingbare neiging krijgt om het tuinschuurtje op te ruimen.

De lente voelt als een belofte, een nieuwe kans, maar is ook het bewijs van een veranderende wereld. Het ontluikende seizoen begint tegenwoordig twee weken vroeger dan in de periode 1900-1970, meldde het KNMI onlangs. Dat klinkt liefhebbers van de lente misschien als muziek in de oren, maar het levert ook problemen op, met name voor insecten. Zij vliegen steeds vroeger uit, maar vinden dan nog amper nectar. Reden voor een pleidooi voor de stinzenplant dat u kunt lezen vanaf pagina 36.

We leven in onzekere tijden en dat is wellicht nog mild uitgedrukt. Een belangrijke levensles is dat je je dan vooral focust op de dingen waarop je zelf nog invloed hebt. Dat hoeft niet groots en meeslepend te zijn. Juist die kleine veranderingen maken het verschil. Een kleine stap kan leiden tot grootse resultaten. Zoals ook blijkt uit het verhaal van André Hendriksen en Theo Kaal (pag. 18) in onze nieuwe serie Veldhelden. Zij toonden initiatief in het Montferland en creëerden een waar Paradijs voor de Patrijs. Door lokaal mensen en organisaties met elkaar te verbinden, brachten ze ook verbinding tussen landbouw en natuur.

Ook u kunt het verschil maken. In feite doet u dit al door ons te steunen. Dankzij uw bijdrage ondersteunt SBNL Natuurfonds particuliere grondbezitters die ons Nederlandse landschap elke dag een beetje mooier maken. Daar zijn we u dankbaar voor.

Maar we doen ook een beroep op u. Door de stijgende kosten, zoals bijvoorbeeld voor het maken van dit magazine, wordt het steeds lastiger om de kwaliteit te blijven bieden waar we naar streven. Dus mocht u meer voor ons kunnen en willen doen, bijvoorbeeld met een hogere maandelijkse bijdrage of via een periodieke gift, dan zou dat geweldig zijn. Onze medewerkers in Fort Schalkwijk staan graag klaar om u van advies te voorzien.

Ik wens u een mooie start van het nieuwe seizoen en talloze uren natuurgenot!

Roelof Hemmen
Voorzitter SBNL Natuurfonds

Eerste Boeren Boomfeestdag

Agrariër Jasper Meerkerk van boerderij Eben-Haëzer in Nieuw-Lekkerland kon dankzij Natuur om de Hoek van start met zijn agroforestry-pilot. Zijn team stond open voor een mooi project om de boerderij te vergroenen.

Meerkerk: 'Er is samen met experts gekeken wat voor boerderij we zijn, wat hier past binnen het landschap, welke vorm van agroforestry daarbij hoort en welke bomen je dan moet planten. Met als doel meer schaduw voor de dieren en een hogere biodiversiteit.'

Scholieren dragen bij

Medio december gingen de eerste bomen, aangekocht dankzij Natuur om de Hoek, de grond in. Het team van Eben-Haëzer kreeg veel hulp van vrijwilligers. Theo Segers, burgemeester

van de gemeente Molenlanden, plantte de eerste boom. Ook leerlingen van de ds. Petrus van der Veldenschool droegen een steentje bij en plantten bomen. Zij kregen

daarna les in het belang van bomen voor klimaat en mens. Voor de ontspanning waren er spellen en een samenkomst bij de vuurton.

Duurzame vernieuwing op Landgoed Geijsteren

Landgoed Geijsteren telt 700 hectare en ligt tussen het Noord-Limburgse dorp Geijsteren en de Maas. Om het authentieke, groene karakter van het landgoed te behouden, is bij de uitbreiding van een nabijgelegen industrieterrein een zichtwal aangelegd. Op de zichtwal en het aangrenzende agrarische perceel wil landgoed Geijsteren nu overstappen op regeneratieve landbouw.

Regeneratieve landbouw is niet hetzelfde als biologische landbouw. Het is een methode die naast een duurzame voed-

selproductie ook actief bijdraagt aan het herstel van de bodem, de biodiversiteit en ecosysteemdiensten. Deze vorm van landbouw draait het proces van uitputting om en versterkt zo natuur en landschap.

Naadloze integratie

Op de zichtwal en het aangrenzende agrarische perceel wordt regeneratieve landbouw gecombineerd met houtachtige strokenteelt. De speerpunten hierbij zijn behoud van het landelijke karakter, een duurzame invulling van landbouw en een naadloze

integratie met de omringende natuur. Regeneratieve landbouw werkt met zeer weinig tot geen bestrijdingsmiddelen, gecontroleerde begrazing, veel minder bodembewerking en meer diversiteit in gewassen. Dankzij steun van Natuur om de Hoek is de eerste fase in volle gang. Vorig jaar is de zichtwal beplant en zijn de eerste appel- en perenbomen geplant. Deze maand nog volgen de eerste hazelnoten.

Op 5 april kunt u zelf komen kijken. Meer informatie vindt u onder 'Excursies' op pagina 10.

GIFTEN

In het vierde kwartaal van 2024 kreeg SBNL Natuurfonds van meerdere donateurs weer een wel-kome extra gift boven op de reguliere donateursbijdrage. Daarnaast waren we blij twee nieuwe schenkingsovereenkomsten voor 5 jaar, van €600 en €4.000. Voor Fonds West-Gelderland ontvingen we een particuliere bijdrage van €10.000 en voor Fonds De Eik van €500. Ook ontvingen we €2.500 van een stichting. Tot slot ontvingen we diverse giften voor projecten van Natuur om de Hoek. Hartelijk dank aan allen!

Wilt u schenken op een fiscaal aantrekkelijke manier? Neem dan contact met ons op. Wij regelen dit voor u. SBNL Natuurfonds is erkend als ANBI en draagt over de ontvangen giften geen belasting af.

WAT IS UW NATUURMOMENT?

Heeft u een favoriete plek in de natuur? Doe mee met onze winactie en kom met een professionele foto in Mijn Natuur. Maak een foto van uzelf op uw favoriete plek, beschrijf waarom en stuur dit in naar sbnl@sbnlnatuurfonds.nl. Voor de komende edities van Mijn Natuur kiezen we winnaars op basis van foto en verhaal. Inzenden kan tot 1 juni 2025.

De impact van SBNL Natuurfonds

31 nieuwe projecten

Dat is de impact van SBNL Natuurfonds afgelopen jaar. Dit hebben wij dankzij u kunnen doen:

Landschapselementen

43% van onze giften werd dit jaar besteed aan de aanleg en instandhouding van landschapselementen.

Biotoop verbetering

27% van onze giften werd dit jaar besteed aan biotoopverbetering.

Wetenschappelijk onderzoek

30% van onze giften werd dit jaar besteed aan wetenschappelijk onderzoek.

Natuur en landschap

100% van onze giften werd dit jaar besteed aan de verbetering en instandhouding van het Nederlandse landschap.

Aan te planten landschapselementen '24 en '25:

Fonds: Natuur om de Hoek

2.017
bomen
planten

333
fruitbomen
planten

1.290
meter haag
planten

10.000
m2 poel aan
leggen

Excursies

ZATERDAG 5 APRIL 2025 | Landgoed Geijsteren

Welkom op het 700 hectare grote landgoed Geijsteren op de grens van Limburg en Noord-Brabant.

Dit voedsellandgoed herbergt ook een natuurkampeerterrein, golfbaan, watermolen, klein klooster en kapel. Het landgoed wil strotekente ontwikkelen met vruchten en noten dragende struiken in rijen, afgewisseld met houtachtige gewassen. Dankzij de natuurlijke kwaliteiten van de planten groeien zij in symbiose met elkaar. SBNL Natuurfonds steunt het landgoed via Natuur om de Hoek.

Meer weten? Eigenaar Joost de Weichs de Wenne vertelt u alles over de ins en outs van het land-goed en de toekomstplannen. Aanmelden kan via de website.

DONDERDAG 15 MEI 2025 | Landgoed De Wiersse, Vorden

Tijdens deze excursie gaan we de tuinen in. Hier ervaart u tuinkunst zoals in Engeland, Frankrijk of Italië te vinden is, in dit geval direct verbonden met het omliggende landschap.

De tuinen kenmerken zich door afwisseling van weidse uitzichten en romantische formaliteit. Met beek en vijvers, heemplanten en varens, een slingerende beukenloofgang, bruggen, fontein en beelden bieden de tuinen een verrassing om iedere hoek.

SBNL Natuurfonds steunde De Wiersse met een bijdrage vanuit het Van Hemertfonds. Ga mee en meldt u aan via de website.

Steunt u ons met 5 euro per maand?

SBNL Natuurfonds staat op een keerpunt. Om voor onze donateurs van grote betekenis te blijven in landschapsbehoud, -beheer en -herstel, moeten we helaas opnieuw kijken naar de hoogte van de bijdragen.

We waarderen uw jarenlange steun enorm, maar doen nu toch een beroep op u. De kosten zijn de laatste jaren flink gestegen. Zoals de productie- en portokosten van dit magazine en de

prijzen van plantgoed voor projecten. Op onze website hebben we de donatiemogelijkheden inmiddels aangepast naar prijzen die meer bij deze tijd passen. Nieuwe donateurs kunnen kiezen uit €5, €10 of €15 per maand. Uiteraard willen we u als donateur niet verliezen, maar hebben wel een verzoek. Wilt ook u uw bijdragen verhogen naar minimaal €5 per maand? U ontvangt dan nog steeds dit mooie magazine. En wij kunnen dankzij de verhoging het particuliere buitengebied

beter blijven beschermen én verfraaien.

Doet u mee?

Als u akkoord gaat met een nieuw bedrag van minimaal €5,- per maand, stuur ons dan een be-richtje via de mail: sbnl@sbnlnatuurfonds.nl, bel (0318) 57 83 57, of stuur een brief aan SBNL Natuurfonds, Lekdijk 58, 3998 NJ Schalkwijk.

Veel dank!

Verblijf tussen het wild op de Veluwe

Midden op een klein landgoed in Doornspijk ligt Huis op de Bergen, een rietgedekte villa met nostalgische inrichting die door SBNL Natuurfonds wordt verhuurd. Beneden is een eenvoudige keuken, woonkamer met houtkachel en een recent gerenoveerde badkamer. Boven zijn twee slaapkamers (met tweepersoonsbedden) die elektrisch kunnen worden

verwarmd. Er is geen wifi of TV. Kortom, alle tijd om eindelijk dat boek uit te lezen of passerende reeën te observeren!

Landgoed Huis op de Bergen ligt op wandelafstand van Landgoed De Haere. In de buurt liggen veel schitterende natuurgebieden. Meer weten? Kijk op www.natuurhuisje.nl/vakantiehuisje/80338

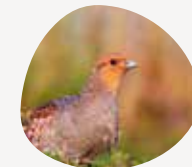
NIEUW IN ONS AANBOD: BEDRIJFS-VRIENDSCHAP

Heeft of kent u een bedrijf of organisatie met een warm hart voor particuliere natuur? Dan heeft SBNL Natuurfonds nu iets nieuws: de bedrijfs-vriendschap. Hiernaast leest u alles over de mogelijkheden. Uiteraard krijgt u voor uw steun ook iets leuks terug.

BEDRIJFSVRIENDSCHAP BIJ SBNL NATUURFONDS

Wij brengen al **44 jaar** terreinbeheerders, agrariërs en de buitenmens samen om het beheer, de bescherming en de aanleg van het Nederlandse landschap te bevorderen.

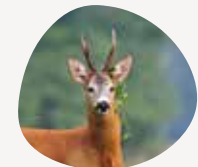
Wilt u zich hier ook aan verbinden? Wij gaan graag met u deze vriendschap aan!

DE PATRIJS

€3.500 PER JAAR

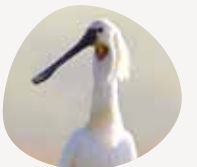
- 4 Nieuwsbrieven p/j
- Magazine Mijn Natuur, 4x p/j
- Logo op de website
- Jaarlijkse netwerkborrel
- Jaarlijkse impactrapportage
- Excursie of boomplantdag voor het gehele bedrijf
- Gratis advertentie in Mijn Natuur (halve pagina)

HET REE

€1.250 PER JAAR

- 4 Nieuwsbrieven p/j
- Magazine Mijn Natuur, 4x p/j
- Logo op de website
- Jaarlijkse netwerkborrel
- Jaarlijkse impactrapportage
- Excursie voor het gehele bedrijf

DE LEPELAAR

€500 PER JAAR

- 4 Nieuwsbrieven p/j
- Magazine Mijn Natuur, 4x p/j
- Logo op de website
- Jaarlijkse netwerkborrel
- Jaarlijkse impactrapportage

Nostalgie en rust maken het molenaarsvak geliefd

Het vak van molenaar wordt steeds populairder. Geen wonder, vindt Jan Buijs, vrijwillig molenaar van onder meer de Dommelsche Watermolen in Valkenswaard. De nostalgie, het vakmanschap, de zelfstandigheid, de rust: het zijn allemaal aspecten die het molenaarsvak zijn charme geven. ‘Mensen die hun hele leven achter een beeldscherm hebben gezeten, altijd hebben moeten haasten, ontdekken bij een bezoek aan de molen: ach, als het vandaag niet lukt, gaan we morgen verder. Dat spreekt aan. Ja, het vak wordt populairder.’

Zeg je Nederland, dan zeg je kaas, klompen, tulpen en... molens! Het is het stereotiepe beeld van de buitenlandse toerist, maar stiekem zijn we er maar al te trots op. De techniek van de molen, het gebruik van wind of water, is al eeuwenoud. Zelfs de Romeinen kenden het. In 1937 werden in Zuid-Frankrijk ruïnes opgegraven van

een enorm Romeins molencomplex met wel 16 grote waterraderen.

Samenspel

Molenaar Jan Buijs leidt mij enthousiast rond in de Dommelsche Watermolen. ‘Vorige week stond het water hier nog een meter hoger. Toen stroomde het bijna over de stoep.’ De waterstand

luistert nauw bij een watermolen, legt hij uit. ‘Als er te weinig water is, dan heeft de molen geen kracht. Maar heb je te veel water, dan kan hij achter het rad het water niet kwijt. Dan draait ‘ie ook niet goed. Dat samenspel tussen water en molen maakt dit vak zo leuk. Ik probeer ‘s ochtends in te schatten wat kan. Maar soms kom ik hier en werkt het

Vrijwillig molenaar Jan Buijs: ‘Ik heb in de afgelopen 10, 12 jaar veel mensen zien komen en gaan. De echte ‘diehards’, die pik je er zo uit.’

EEUWENOUD RIJKSMONUMENT

De Dommelsche Watermolen werd voor het eerst vermeld in de tweede helft van de 14e eeuw. Vermoedelijk zijn de documenten over de oprichting ervan verloren gegaan in een brand. De molen kende in de loop der tijd verschillende eigenaren, waaronder een bierbrouwerij. In de tweede helft van de vorige eeuw werd de Dommelsche Watermolen erkend als rijksmonument en voor 1 gulden verkocht aan de gemeente Valkenswaard. Molenaar Maurice van den Eijnden is inmiddels de derde generatie molenaar binnen zijn familie die de molen runt. Hij is inmiddels zelf de trotse eigenaar van de molen en heeft ook het molenaarshuis in bezit van de familie weten te krijgen.

gewoon niet. Dan is er misschien nog wat onderhoud te doen. Of ik keer om naar huis.’

Ongeveer 95 procent van de molenaars in Nederland zijn vrijwilligers, vertelt Jan Buijs. Zelf bracht hij zijn hele werkzame leven, bijna 50 jaar, door in

de drukkerijwereld. In 2014 slaagde hij voor de opleiding tot windmolenaar. ‘Als je zelf brood bakt, probeer je links en rechts wat broodmixen uit. Op een gegeven moment ging ik naar de dorsdagen in Oerle en wilde meel kopen in de molen. Ik raakte in gesprek met de molenaar. Er lag een folder over

het vrijwillig molenaarsvak. Die heb ik meegenomen en me dezelfde avond nog aangemeld.’

Grote houten machine

Jan werd gegrepen door het molenaarsvirus. Maar molenaar ben je niet zomaar een-twee-drie. Met de opleiding en de stage ben je jaren zoet. Buijs: ‘Er wordt een molen voor je gezocht, waar je les krijgt van een gediplomeerde molenaar. Dat duurt een jaar of twee, drie. Pas daarna doe je eerst provinciaal en dan landelijk examen.’

Dat is niet voor niks, want je moet veel vak-kennis hebben. ‘Allereerst moet je leren om met het weer om te gaan. Als het windstil is, draait de molen niet. Maar als het stormt, gaat het ook niet. Daar zit van alles tussen-

Het klinkt romantisch, maar het is vooral keihard werken.

in. Je moet leren inschatten, wat lukt en wat niet. Daarnaast moet je leren hoe je moet malen. Daarvoor is belangrijk dat je weet hoe die grote houten machine van binnen werkt. Bovendien zijn er veiligheidsrisico's en -voorschriften, omdat je in een molen niet alles kunt afschermen.'

Gemeentelijk project

Inmiddels werkt de Brabantse vrijwilliger op vier molens in Noord-Brabant, twee wind- en twee watermolens. 'In Luyksgestel draai ik 5, 6 ton veevoer per jaar. Dat is een plaatselijk project van de gemeente Bergeijk. Een lokale boer verbouwt daar granen op stukjes land die de gemeente in eigendom heeft. Hij brengt het naar de molen, wij malen het en hij voert het aan zijn dieren.' Iedere molen moet minstens één keer per maand draaien, vertelt hij. 'Als je hem 10 jaar stilzet, is hij helemaal naar zijn grootje. In 2023 hebben we hier in Valkenswaard groot onderhoud gedaan, de stenen gelicht, omgedraaid en vlak geschuurd. Daarna gaan de stenen weer op elkaar en kun je weer 50, 60 ton mais malen.'

Echte 'diehards'

Het klinkt allemaal heel romantisch, maar volgens deze molenaar is het vooral keihard werken. 'Ik heb in de afgelopen

RECORDAANTAL NIEUWE MOLENAARS

Nederland heeft er sinds kort 110 nieuwe molenaars bij. Een recordaantal mensen ontving het diploma voor het molenaars-examen, aldus de Hollandsche Molen, de vereniging die zich inzet voor de monumentale wind- en watermolens. 'Ze zijn hard nodig om de molens te laten draaien en malen', zegt directeur Nicole Bakker. De Hollandsche Molen ziet de interesse voor het vak groeien. De meeste leerlingen zijn al wat ouder, maar ook onder jongeren groeit de belangstelling. Nederland telt zo'n 1200 molens. BRON: NOS, 2/2/25

10, 12 jaar veel mensen zien komen en gaan. De echte 'diehards', die pik je er zo uit.' Beroepsmolenaars zijn er nog maar weinig en werken vaak zes dagen per week, 12 uur per dag, vertelt Jan. 'Dit wereldje is klein, we komen elkaar geregeld tegen en helpen elkaar als er iemand met een probleem zit.'

Voor veel molenaars zit de charme van het vak in de rust, de nostalgie of de zelfstandigheid. Maar voor Jan is het vooral het ambacht zelf dat hem

nu al meer dan 10 jaar bijna dagelijks bezighoudt. 'In Best werk ik op een korenmolen. Daarom ben ik ook lid geworden van het AKG, het Ambachtelijk Korenmolenaars Gilde. Je leert er veel over het malen van meel, de luchtvochtigheid, gevoeligheid voor bepaalde graanziektes. Binnenkort ga ik op voor de ballotage, daarna mag ik mezelf 'Gezel' noemen.' Na een jaar of 5 à 10 kun je mogelijk 'Meester Molenaar' worden.'

Unieke samenwerking

Molenaars vind je in alle rangen en standen, vertelt de Brabantse vrijwilliger. 'Van mensen met alleen basisschool tot universitair geschoold. Ik heb nog nooit meegemaakt dat iemand dacht dat 'ie daardoor beter was dan een ander. Je doet het samen. Die samenwerking vind ik echt uniek.' Zolang het nog gaat, blijft Jan Buijs op zijn molens draaien. 'In principe kun je dit tot aan je dood volhouden, maar het is wel zwaar. Sjouwen met zakken de trap op, in een windmolen vaak meerdere trappen. Soms moet je in de stromende regen de zeilen erop leggen of eraf halen. Zo hou je jezelf ook fit. Nee, ik ben het voorlopig zeker nog niet zat.'

TEKST: MARLIES KOLTHOF

FOTO'S: EVERT MEIJS, VALKENSWAARD

KUNST OP JE PAD

De eieren van Alem

Op één van de grootste rotondes van Nederland, bij het dorp Alem in de Bommelerwaard, liggen drie reusachtige betonnen eieren. Twee bruine en een witte. Gelegd door wat ongetwijfeld een gigantische kip moet zijn geweest, liggen ze aan de rand van een glasvlakte dat de grootte heeft van een half voetbalveld.

Je vraagt je gelijk af waarom ze daar liggen. Is het een verwijzing naar de vele ooievaars in het naastgelegen Rossum of zijn hier veel pluimveebedrijven? Niets van dit alles. Het is een kunstwerk van Maria Roosen (1957), geplaatst in 2002.

Tools for feelings

Maria Roosen noemt haar sculpturen, schilderijen en tekeningen 'tools for feelings': gereedschap om gevoelens mee uit te drukken. Die gevoelens zijn voor iedereen herkenbaar en worden opgeroepen door wezenlijke menselijke ervaringen. Maria was gefascineerd

door de eigenschappen van het ei: perfect gevormd en volkomen gaaf, maar als je goed kijkt zijn er geen twee eieren exact hetzelfde. En al zitten ze vol levenskracht, ze zijn tegelijk heel kwetsbaar.

Roosen stelt: 'De vorm van een ei is de meest universele, gave, natuurlijke vorm die er is. Ik wilde dat die eieren er heel echt uit zouden zien. Dat is gelukt. Als je ze in de verte ziet liggen denk je: Hé, daar liggen drie eieren, en dat idee verandert niet. Ook al kom je dichterbij en zie je dat die eieren manshoog zijn.' De laatste laag op het beton, gesmeerd op een stalen geraamte, is gespat met een mengsel van cement en pigment. Dit maakt dat de schaal gelaagd en poreus lijkt, als een echte eierschaal.

Van Brabants naar Gelders

De rotonde met de eieren dankt zijn enorme afmetingen aan de plannen

die er ooit waren om hier industrie en bedrijvigheid te ontwikkelen. Dat is er gelukkig nooit van gekomen. Alem is een sfeervol, prachtig gelegen dorp op een soort schiereiland met een landschap van heggen en struweel.

Het dorp lag vroeger aan de zuidelijke oever van de Maas, in Noord-Brabant. Maar begin jaren '30 is de loop van de Maas rechtgetrokken. Daarmee werd dit deel van de rivier beter geschikt voor de scheepvaart en werden Maaswater en ijs (in de winter) sneller afgevoerd. Maar hierdoor was de verbinding met Noord-Brabant plotseling door water afgesneden. De Maas werd daarom afgedamd en er kwam een ontsluitingsweg naar de Gelderse kant. Sindsdien ligt Alem in Gelderland. Tegenwoordig steek je over naar de Brabantse kant met een pontje.

TEKST EN FOTO: TRIX VAN VEEN

Leiden vecht voor Europese bomentitel

Leiden vormde in februari het strijdtoneel voor de Europese titel Tree of the Year. De 240-jarige Ginkgo biloba in de Hortus van Leiden, die in het najaar van 2024 de nationale verkiezing wist te winnen, ging de strijd aan met 14 andere Europese bomen. De uitslag wordt bekendgemaakt op 19 maart, na het verschijnen van dit lentenummer.

SBNL Natuurfonds organiseert jaarlijks de landelijke verkiezing De Boom van het Jaar. De winnaar van de nationale titel is tevens de Nederlandse inzending voor de Europese verkiezing het jaar erop. Deze Tree of the Year verkiezing wordt traditioneel in februari gehouden.

Bestaande en nieuwe contacten

Ton Cornelisse, een van de coördinatoren voor de Leidse strijd, vertelt: ‘Natuurlijk hebben we allereerst onze bestaande contacten van de nationale verkiezing opnieuw benaderd: de universiteit, de hortus, de Vrienden van de Hortus, de gemeente Leiden. Daarnaast hebben we organisaties daarbuiten aangesproken, zoals IVN, Bomenstichting en de Landschappen. We hebben gevolgd, wat er op sociale media met de verkiezing gebeurde. Maar hoeveel mensen er achter de schermen ook nog actief zijn, daar heb je geen zicht op.’

Kunst, pers en marketing

Cabaretier Jochem Myjer liet zich van zijn beste kant zien en promootte de Leidse Ginkgo biloba via zijn sociale mediakanalen. Het BNN/VARA-programma Vroege Vogels besteedde aandacht aan de Europese verkiezing op haar website. Vooral de lokale omroep Sleutelstad pakte uit, onder meer met een interview met hoogleraar Niels van Doesum over de gezondheidsaspecten van bomen voor de mens. Ook Leiden City Marketing en Groene Stad 071 droegen bij, met berichten in hun nieuwsbrief, op de website en via sociale media.

Eendracht maakt macht

Hoewel de uitslag nog niet bekend is, toont coördinator Ton Cornelisse zich tevreden: ‘Soms staan er ineens mensen op, van wie je dit niet op voorhand verwacht. Dat is bijzonder om te zien. Eendracht maakt macht. We hebben het belang van bomen weer op de kaart gezet. Recent hebben we iedereen bedankt en ze ook meteen ook geattendeerd op de nieuwe nationale verkiezing. Het is belangrijk dat SBNL Natuurfonds hiermee doorgaat.’ Kent u een boom die het middelpunt is van

zijn eigen omgeving? Een boom met een bijzonder verhaal dat het verdient om verteld te worden? Meld hem dan aan voor de verkiezing van De Boom van het Jaar 2025. Uit alle inzendingen kiest onze jury weer de provinciale winnaars. Zij strijden in september en

oktober om de nationale titel. Doe nu mee! Kijk op www.deboomvanhetjaar.nl of scan de QR code.

FOTO: ROB VISSER
PHOTOGRAPHY

Ginkgo biloba: de kracht van overleving

Als ik ergens een Ginkgo biloba zie staan, blijf ik er zoals veel mensen graag naar kijken. Het is een ijzersterke soort. Na de atoomaanval op Hiroshima in 1945 ontsproten zes beschadigde Ginkgo's opnieuw. Hij kan goed tegen luchtvervuiling, kan zich vestigen op kleine oppervlaktes en heeft nauwelijks last van plagen.

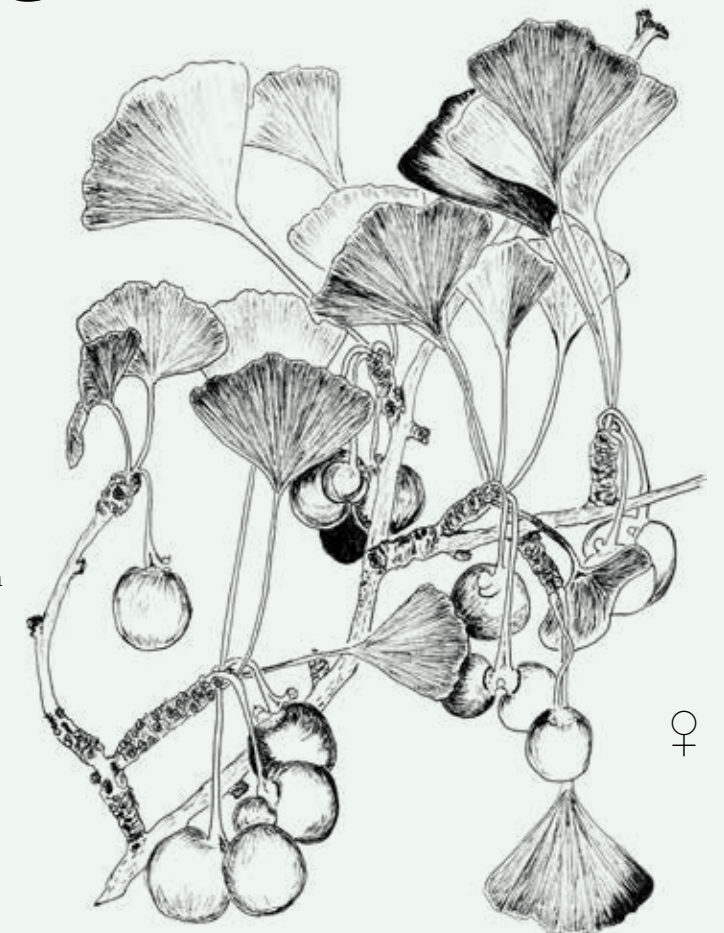
De Ginkgo is in principe tweehuizig. Veelal gaat het om ‘mannen’ waarop later een vrouwelijke twijg is geënt. Dat gebeurde ook in 1935 met de Leidse Ginkgo. Pas dertig jaar later kwamen er vruchten tevoorschijn. Op de boom groeit een grote parasiet die profiteert van de Ginkgo. In de herfst is de Ginkgo een prachtige, goudgele boom.

Zwemmend sperma

De lange takken hebben gedrongen zijtakken. Op het uiteinde van de zogeheten kortloten ontspruiten de bladeren. Bijna tegelijk met het uitlopen van de ‘man’ zie je daar kegeltjes met bolletjes stuifmeel ontstaan. Bij de ‘vrouw’ zie je steeltjes met knobbeltjes, dat zijn ovules. De wind zorgt voor bestuiving. Gedurende de zomer groeien de ovules uit. Ze gaan lijken op harde groene bessen, gaan rijpen, krijgen een lichte kleur en vallen gevuld met sap en noten af. De Japanner Sakugoro Hirase ontdekte in 1896 dat de Ginkgo zwemmend sperma heeft. Behalve de Cycas is er geen andere boomsoort die dat heeft.

Door de Japanners vereerd

De Duitse VOC-arts Engelbert Kaempfer is de bedenker van de naam Ginkgo. Hij zag eind 17e eeuw dat de boom door de Japanners werd vereerd en de noten werden gegeten. Er werden medicijnen van gemaakt en hij had een prominente plaats in kunst en literatuur. Carl Linnaeus voegde de soortnaam biloba toe. Biloba komt van bilōbus. Dat slaat op het tweelobbig blad. De oudste Ginkgo's in West-Europa staan in Geetbets in België en in de Hortus van Utrecht. De tot Boom van het Jaar 2024 gekroonde boom, de Ginkgo in de Leidse Hortus, is in 1785 aangeplant.

Stinkende vruchten

In de loop der eeuwen stierf 99% van alle soorten uit. De Ginkgo overleeft op bijzondere wijze. Als de boom vol bladeren zit gaan vogels er, vanwege de geur, niet in zitten. De vruchten stinken en geven overlast als ze afvallen. Ginkgo biloba's kunnen wel 1000 jaar oud worden. Oude Ginkgo's moeten we dus koesteren.

TEKST EN AFBEELDINGEN:
RINNY E. KOOI (BOTANISCH CURATOR SINGELPARK, LEIDEN)

André Hendriksen (r) en Theo Kaal, initiatiefnemers van Paradijs voor de Patrijs: ‘Wij hebben inmiddels een enorme gunfactor.’

‘Paradijs voor de Patrijs’ dankt succes aan lokale samenwerking

In onze serie Veldhelden spreken we met idealisten met hun voeten in de klei. Dag in, dag uit zetten zij zich in voor meer biodiversiteit, een mooier landschap en een duurzame toekomst. In deze eerste aflevering: André Hendriksen en Theo Kaal, initiatiefnemers van het project ‘Paradijs voor de Patrijs’ in het Gelderse Montferland.

Theo volgde al een paar jaar het patrijzenproject in Aalten, André was net met pensioen. In 2017 vonden zij elkaar in hun liefde voor deze akkervogel. Ze wilden de ‘stakkers van de akkers’ weer tot ‘helden van de velden’ maken. Op dat moment waren er zo’n zeven broedpaartjes in het gebied. ‘We zeiden tegen elkaar, over een jaar of zeven moeten we op 40 broedparen kunnen uitkomen. Dat is

gelukt’, vertelt André Hendriksen. De beide mannen geloven in een benadering van onderaf, in verbinding met de regio en via persoonlijk contact. ‘Wij hebben zelf de boeren benaderd. Mensen kennen ons, dat scheelt.’ Natuurmonumenten had in het gebied al 160 hectare biologische percelen met veel graansoorten en kruidenrijk gras. De boeren maakten 100 hectare vrij voor ecologische percelen. De vrijwilligers van

‘Paradijs voor de Patrijs’ zaaien jaarlijks zo’n 35 hectare aan akkerranden in.

Niet op de borst kloppen

André Hendriksen: ‘Als je voor 7 procent aan agrarisch natuurbeheer doet, krijg je 30 procent meer biodiversiteit. Dat is wetenschappelijk aangetoond. Wij zitten nu op ongeveer 6 procent. Maar we willen onszelf niet op de borst kloppen.

Paradijs voor de Patrijs werkt van onderaf, in verbinding met de regio en via persoonlijk contact.

We doen het allemaal samen.’ Theo Kaal vult aan: ‘Als iemand een stukje land braak heeft liggen, kan hij bij ons gratis zaad halen. Een bloemenmengsel met 16 verschillende soorten, belangrijk voor het aantrekken van insecten. De eerste drie weken hebben de kuikens die eiwitrijke insecten nodig om te overleven.’

De liefde voor de patrijs zit diep. Hendriksen: ‘Wist je dat hij van alle wilde vogels op aarde de meeste eieren legt? Gemiddeld 16, maar in Engeland is een nest gevonden met 29 eieren. Omdat ze zo slim en zo schuw zijn, weten ze toch te overleven in ons drukke land.’ Een twintigtal gemotiveerde patrijzentellers houden jaarlijks de stand nauwlettend in de gaten. Theo vertelt: ‘Soms ben ik een halve dag aan het zoeken. Dan kom ik thuis en lopen ze ineens in het veld.’

Waterbakken tegen uitdroging

Binnen het project Paradijs voor de Patrijs werken jagers, boeren, natuurorganisaties en vrijwilligers met elkaar samen. Inmiddels zijn ook provincie, gemeente, Kasteel Huis Bergh, de Vereniging Agrarisch Landschap Achterhoek (VALA), IVN en Vlinderstichting aangehaakt. Er wordt hard gewerkt en creatief nagedacht. Zoals over het probleem van droogte.

Theo Kaal: ‘Patrijzen zijn voor hun vocht afhankelijk van dauw. Maar in een droge zomer is er geen dauw meer. Ik had een waterbak in de tuin staan, die hebben we in het veld neergezet. Dat werkte goed. Inmiddels hebben we tien van die bakken, verspreid over het gebied.’ Hendriksen: ‘De Vogelbescherming zei ons dat onze hoge kuikenoverleving, zo’n 30 procent, te danken is aan die grote waterbakken, waarin ze niet kunnen verdrinken.’ Theo Kaal had nog een lumineus idee: hondenbezitters die tijdens het broedseizoen hun hond aan de lijn houden, krijgen een bon voor een gratis kop koffie bij een naburig restaurant. ‘We vragen: hebt u een partner? Dan krijgt u er twee’, voegt Hendriksen glunderend toe. ‘Ons motto is: kuiken in het land, poes in de mand en hond aan de band.’

Enorme gunfactor SBNL Natuurfonds was destijds de eerste sponsor en zorgde voor een substantieel startkapitaal. Hendriksen: ‘Ik sprak met Maaïke Brasz, ik heb ons plan ontvouwd en het klikte. Zij heeft enorm veel voor ons betekend. Inmiddels heeft SBNL ons ook al een tweede keer geholpen met een bijdrage voor een drone. In de afgelopen anderhalf jaar hebben we 140.000 euro opgehaald, waarvan 40.000

euro bij private partijen, zoals Vitens, de Wienerberger steenfabriek en de Rabobank. Private partijen profileren zich graag met hun bijdrage aan het project. En wij hebben inmiddels een enorme gunfactor.’ Ook in Brussel is geld opgehaald, waarmee een documentaire is gemaakt. André en Theo trekken ermee door het land. Het verdiende geld gaat weer in de pot voor het patrijzenproject.

Regionaal plan

Het project Paradijs voor de Patrijs is voor de komende tien jaar gewaarborgd. Wensen zijn er natuurlijk ook nog. Hendriksen: ‘We willen toe naar 60 koppeltjes en hebben daarom een brief geschreven aan de VALA, een koepel van zes Agrarische Natuurverenigingen. In de komende tien jaar willen we alle patrijzenprojecten in de regio ecologisch met elkaar verbinden. Dat is belangrijk voor de uitwisseling van genetisch materiaal. Bovendien gaan de natuur en de bodem erop vooruit. Recreanten profiteren mee. Dus zo’n regionaal plan heeft veel voordelen. Wat zou het mooi zijn, als mijn kleinkinderen later nog steeds kunnen genieten van deze prachtige vogel rond het Montferland Massief.’

TEKST: MARLIES KOLTHOF, FOTO’S: AD VAN ROOSEDAAL EN ALAMY STOCK PHOTO

MOMENT VAN MENOP

VREEDZAAM LANDSCHAP

Waar de warme lucht van stille koeien
Het ochtendgloren hun bonte kleuren doet opbloeien

Daar wordt aldoor gegakt
Kraanvogels houden immer contact

Verre vage vleugels in V-vorm
Verfrommelen als in een wervelstorm

Want ze staan elkaar terstond paraat
Als wie dan ook de trek verlaat

Mogen ook wij ons altoos ontzien voor elkaar
Ons wapenen in een vriendschappelijk V-gebaar

KEES DE KROON

W. de Kroon

Nederwolf: aanwinst of bedreiging?

‘Jij bent dus een wolvenhater?’ Die vraag krijg ik regelmatig in interviews en gesprekken sinds Nederwolf, het boek dat ik samen met collega-journalist Wouter Roorda schreef. Nou nee, dus. Ik haat helemaal geen wolven. Ik vind het prachtige beesten. Ik vraag me alleen af of je ze in Nederland moet willen hebben.

Sinds 2015 is de wolf terug in wat ooit zijn leefgebied was: ons land. Sindsdien is het snel gegaan. In 2019 werden op de Veluwe de eerste welpen geboren. De populatie groeide sneller dan menig ecooloog voorspelde. Nu, anno 2025, hebben zich meer dan 120 wolven gevestigd in ons land. Al sinds zijn herintrede houdt het dier de gemoederen behoorlijk bezig.

Definitief beklonken

Breek een wolvenkenner als Erwin van Maanen de bek niet open over wolven. Zijn fascinatie is grenzeloos. Hij volgt de dieren (veelal Duitse roedels) al jaren

op de voet. ‘Mijn fascinatie begon begin jaren ’90’, zei hij ooit. ‘Toen ik in de Roemeense Karpaten de overblijfselen van een wolvenprooi vond. De afgelopen jaren heb ik meerdere keren een wolf van dichtbij ontmoet. Oog in oog staan met een wolf, dat laat je niet meer los en de emotie hierbij is onbeschrijfelijk. Daarmee is mijn passie voor wolven definitief beklonken.’

Wolvengezin

Wolven zijn intelligente dieren die in roedels leven. Zo’n roedel is een soort wolvengezin, gesticht door een (‘alfa’) paar ouderwolven. Van Maanen wijst erop dat

roedelstructuren, omvang en verhoudingen kunnen veranderen over de jaren. Soms kunnen ook niet-familiaire wolven zich bij een roedel aansluiten, wat zorgt voor genetische uitwisseling. Het dominante (‘alfa’) mannetje paart met meerdere niet-verwante vrouwtjes binnen de roedel, met een grote aanwas nakomelingen als jaarresultaat. Soms passen wolven zich aan de omstandigheden aan. Zo lijkt het erop dat recent twee wolven (broer en zus) op de Zuidwest-Veluwe een paar zijn gaan vormen. Op deze manier nemen ze de leiding over van de roedel. Dit jaar stierven namelijk beide ouderdieren en dreigde de roedel uiteen te vallen.

Populatie-ontwikkeling

De populatie-ontwikkeling van wolven in Europa – vooral in Duitsland – is spectaculair. De Duitse wolvenstand stond in 2019 op 55 roedels. Maar waar eindigt deze ontwikkeling en wat betekent dit voor wolvenbescherming of eventueel wolvenbeheer? ‘Feitelijk weet niemand wat de limieten zijn en of er een zelfregulerend mechanisme werkt bij een eventuele overbezetting’, zegt Van Maanen. ‘Vestiging in nieuwe gebieden gaat nog steeds gewoon door. Wolven leggen enorme afstanden af om een eigen leefgebied te vinden, waarbij ze niet zelden gebieden doorkruisen die niet als wolvenhabitat geschikt zijn. Forse barrières worden tijdens de lange tochten overbrugd, waaronder rivieren, intensieve landbouwgebieden, (snel)wegen of zelfs een stad. Dit beeld van wandelwolven hebben we in Nederland inmiddels meerdere keren gezien.’

Leefgebied

Zodra ze een plekje vinden, kunnen jonge wolven zich daar vestigen. Voorwaarde is natuurlijk een geschikte habitat met voldoende prooidieren, rust en voldoende dekking. In het gunstigste geval ontmoeten ze een eenzame wolf van het andere geslacht, die bekend is met het gebied. Verspreiding is een gevaarlijke fase voor

wolven, vooral in moderne landschappen. Drukke wegen vormen het grootste gevaar. Ongeveer 60% van de sterfgevallen van wolven wordt veroorzaakt door aanrijdingen met voertuigen. Illegaal afschot is een niet onbelangrijke doodsoorzaak, waarvan de omvang maar beperkt bekend is. Daarnaast kunnen wolven op natuurlijke wijze omkomen door ziekte, honger, ongeval (bijvoorbeeld bij de jacht op prooidieren) of een dodelijk conflict met andere wolven. Van Maanen staat opvallend nuchter in de discussie over wolven in Nederland. Hij hoopt op brede acceptatie van de samenleving, maar voorziet ook problemen en vindt de aanpak nu veel te ‘passief.’

Verhekkings

En daarmee zijn we aanbeld bij ons boek, want dat is precies de reden waarom wij het schreven. Eigenlijk schreven we in zekere zin een kroniek van de tijdgeest, van de relatie tussen mens en natuur, mens en dier, met de wolf als middelpunt. Want je kunt je afvragen of de herintrede van de wolf voor de natuur goed nieuws is, zoals veel ecologen en natuurorganisaties beweren. Al die hekken en rasters zijn een ramp voor veel wilde dieren, een aanslag op het leefgebied van reeën, hazen, herten en veel andere soorten. En ook dat zijn veelal bij wet beschermde dieren.

Disbalans

De wolf is een opportunist. Als hij een schaap kan pakken zal hij het niet laten, maar hij predeert in principe op alles wat hem voor de voeten komt: grondbroeders, kleine zoogdieren, reeën en herten. De wolf als wildebeheerder is een illusie. De wolf zorgt juist in de kleine Nederlandse natuurgebieden voor een disbalans in de biodiversiteit. In uitgestrekte natuurgebieden is de impact minder groot. Maar in ons kabouterlandje heeft elk bos het formaat van een park en vindt veelal ook recreatie plaats. De komst van de wolf zal er uiteindelijk toe leiden dat er steeds meer gebieden worden afgesloten en mensen steeds minder kunnen genieten van de natuur.

Recept voor ellende

Om kort te gaan: we zijn een experiment in gerommeld waarvan niemand de uitkomst kent. Want nergens ter wereld leven wolven zo dicht opeengepakt in een volgebouwd landje en een versnipperd landschap zonder eindeloze natuurgebieden. Voeg daarbij 18 miljoen inwoners en zo’n 600.000 schapen en je hebt een recept voor een hoop ellende. We beheren in dit land zwijnenpopulaties, reeën en herten voor veiligheid, om populaties gezond te houden en voor een goede staat van instandhouding. Voor wolven zou dat niet anders moeten zijn.

We zijn een experiment in gerommeld waarvan niemand de uitkomst kent.

Escalatieladder

De in 2021 overleden Canadese wetenschapper Valerius Geist stelde ooit een escalatieladder samen. Hij onderscheidt zeven stadia in de escalatieladder van een wolf. Ik kies er een paar uit:

- De eerste tekenen komen van herten en andere prooidieren. Wanneer deze hun aanwezigheid in dorpen of steden uitbreiden, doen zij dat omdat zij op de vlucht zijn voor de wolf.
- Fase drie begint wanneer de wolven zich ook overdag laten zien. Ze observeren mensen bij hun dagelijkse karweitjes en leren zelfs hoe ze tuinpoorten kunnen openen door af te kijken hoe het moet.
- In stadium vijf nemen de aanvallen op vee toe: in deze fase worden bijvoorbeeld ruiters omsingeld of worden grotere landbouwhuisdieren zoals runderen verwond. Ze worden gevonden met afgerukte oren, in tweeën gesneden staarten of verminkte geslachtsdelen.
- Stadium zes is bereikt wanneer wolven tam lijken te zijn in de onmiddellijke nabijheid van mensen. Ze porren met hun neus aan wandelaars, trekken aan hun kleren of ‘knijpen’ zelfs in hun arm. Ze kunnen worden verjaagd door te schreeuwen en te zwaaien, maar ze vluchten niet ver.
- Op niveau zeven is volgens Geist het toppunt van escalatie bereikt. Nu

hebben de wolven hun schuwheid tegenover mensen verloren. Hoewel zij nog enigszins onhandig zijn, waardoor een mens zich misschien nog kan verdedigen tegen een enkele wolf, maakt zelfs een gewapende man tegen een hele roedel geen schijn van kans.

We kunnen niet zeggen dat we niet zijn gewaarschuwd.

Nederwolf, Oswin Schneeweisz en Wouter Roorda, verschenen bij Uitgeverij Blauwburgwal, Prijs: € 22,50, ISBN 9789493340176

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO’S: WILFRED TERPSTRA

SPREEKWOORD UIT HET DIERENRIJK

Te paard

‘Te paard!’ was van oudsher het commando van een officier voor de aanval in de oorlogsvoering. Ook bekend van het spreekwoord ‘ziekte komt te paard en gaat te voet’. De betekenis laat zich raden: Ziek worden gaat vaak snel, maar uitzieken duurt veel langer. Een eenheid van de cavalerie te paard, bewapend met zwaard, speer of pijl en boog, was vaak in staat met snelle uitvallen een beslissend aandeel te hebben in de overwinning. Daarna kwamen de bataljons soldaten de overwinning stap voor stap consolideren.

Ridderlijk gedrag

Moedige krijgsheren zijn nogal eens vereeuwigd in ruitersstandbeelden. Het woord ridder voert zelfs terug op rijder (Fr: chevalier). Uit films en romans weten we dat sommige ridders bekendheid kregen door groot ‘ridderlijk’ gedrag. Vooral op het vlak van weldoenerij en hoffelijke liefde. En wat deden de eenvoudige

lieden intussen? Zij betaalden voor de levensstijl van de adel: jagen te paard, beminnen en oorlog voeren voor nog meer land en macht. ‘En de boer, hij ploegde voort’, dichtte J.W.F. Werumeus Buning.

Nobelste verovering

Al met al zijn paarden van grote invloed geweest op de ontwikkeling van de mens. Feitelijk is het een geweldige prestatie geweest zo’n groot wild dier te kunnen temmen. Zelfs tot een hechte verbondenheid, een ‘paardenfluisteraarachtige’ vorm, tussen berijder en viervoeter. Het paard als motor van de menselijke samenleving. Of zoals een vermaard bioloog het omschreef: het paard is ‘de nobelste verovering van de mens’.

Primitieve kenmerken

De konik komt oorspronkelijk uit Polen en Wit-Rusland. ‘Konjiek’ is paardje in het Pools. Konikpaarden

bezitten primitieve kenmerken, die teruggaan op de uitgestorven tarpan. Boeren kruisten tot in de 19e eeuw hun gedomesticeerde paarden met gevangen tarpans uit bossen en moerasgebieden. Selectieve fokprogramma’s hebben er daarna in de vorige eeuw toe geleid, dat half verwilderde kuddes van ‘moderne tarpans’ natuurgebieden vrijelijk zonder verdere verzorging begrazen naar een gewenste staat van onderhoud.

Op de grote open vlakte van de Amerongse Bovenpolder straalde de eenzame konik voldoende rust en vertrouwen uit om hem tot schietwaardige afstand te naderen. De fotograaf die voetje voor voetje dichterbij kwam, vond het vooral spannend om te bepalen wanneer hij moest afdrucken.

TEKST EN FOTO: KEES DE KROON

Comeback voor de houtwal 2.0

De houtwal verdient herwaardering en moet een comeback maken. Dat vinden de partijen van het project Houtwal 2.0. De WUR, het Louis Bolk Instituut en het Platform Natuurinclusieve Landbouw Gelderland zien tal van nuttige functies voor de houtwal nieuwe stijl. Van versterker van de biodiversiteit tot veevoer en van biomassa tot leverancier van noten en fruit. Dat staat nog los van de fraaie belevenis en de variatie in het landschap.

Als het woord multifunctioneel ergens van toepassing is, dan is het wel bij de houtwal. Hij dient voor van alles en nog wat. Dat was vroeger zo en nu nog steeds, maar er is wel degelijk een verschil. Dienden ze vroeger de boer, nu bekoren ze vooral door de schoonheid van het landschap en de variatie voor de natuur. De partijen achter Houtwal 2.0 zien kansen voor een combinatie van veehouderij, landschap en natuur.

Veekering en windbreker

In het verleden was de aarden wal met daarop beplanting vooral bedoeld als veekering. Hij moest aan de ene kant de koeien, schapen of geiten binnen de wei houden en aan de andere kant een belemmering zijn voor groot wild zoals de wolf. Dat tegenhouden verklaart ook waarom er naast fruitstruiken veel stekelhoudende struiken in de wal voorkwamen zoals meidoorn, hulst, sleedoorn en hondsroos. Houtwallen braken ook de

wind die anders de vruchtbare toplaag in het voorjaar makkelijk kon wegblazen.

Hout en grens

Ze bevatten destijds ook altijd bomen om er balken uit te zagen voor de boerderij- of stalbouw. Ze leverden stookhout voor kachel en bakoven. Dikke takken werden stelen voor de schop, meubels of andere attributen. De wilg leverde tenen manden op. Met een houtwal kon een grondeigenaar ook zijn bezit afbakenen.

©Agro-innovatiecentrum De Marke

In het verleden was de houtwal vooral bedoeld als veekering. Hij moest het vee binnen de wei houden en de wolf erbuiten.

Daarnaast dienden ze aan beide zijden van de weg als muur om het vee vanuit het dorp naar de wei te drijven: een zogeheten veedrift. Benamingen als het Koepad of de Veeweg herinneren daaraan.

Op hogere zandgronden

Ooit zijn er tienduizenden kilometers aan houtwal geweest op met name de hogere zandgronden. Door de opkomst van het prikkeldraad, ruilverkavelingen en de mechanisatie van de landbouw – de houtwallen waren een sta-in-de-weg – sneuvelen veel van die landschapselementen. Er zijn nog enkele duizenden kilometers over. Niemand weet overigens precies hoeveel in totaal. In de Friese Wouden zijn ze nog ruim vertegenwoordigd en vormen ze samen met de elzensingels een kenmerkend beeld van het landschap. Dat geldt ook voor de houtwallen in het coulisselandschap in Twente, Salland en de Achterhoek.

Houtwal 2.0 past bij transitie

De partijen achter het project Houtwal 2.0 zien een prominente rol voor de houtwal in de landbouwtransitie, met name voor de veehouderij. Veel van die pluspunten zijn ook grotendeels van toepassing voor land-

©Agro-innovatiecentrum De Marke

De belangstelling voor de aanleg van een houtwal groeit. Dit komt enerzijds door subsidies, anderzijds door waarden als biodiversiteit, gezonde voeding of het tegengaan van klimaatverandering.

goederen en andere particuliere terreinen. Heel belangrijk voor de veehouderij is dat begroeiing rondom stallen een steentje kan bijdragen aan het wegvangen van stikstof, ammoniak en fijnstof, de grootste agrarische problemen van dit moment. Maar er is meer volgens de onderzoekers. Dan gaat het allereerst om de verrijking van het landschap en verbetering van de biodiversiteit, de lucht-, water- en bodemkwaliteit. Daarnaast zijn er pluspunten zoals schaduw voor het vee, gezonde voeding op knabbelhoogte, CO₂-vastlegging, teelt van fruit en noten en het oogsten van hout of biomassa.

Vijf verschillende typen

Agro-innovatiecentrum De Marke, de proefboerderij voor kringloop- en natuurinclusieve landbouw bij het Gelderse Hengelo heeft vijf verschillende typen houtwal aangelegd, zodat (melk)veehouders inspiratie kunnen opdoen. Het project, dat nog tot eind dit jaar loopt, omschrijft ze als volgt:

- Het eerste type houtwal richt zich op humane voeding. Hij haakt aan bij de voedselbossen. De houtwal bevat soorten voor menselijke consumptie die ook als verwerkt product te gebruiken zijn, zoals vijg, hazelnoot en vlierbes.
- Het tweede type heeft als hoofddoel het tegengaan van én aanpassen aan klimaatverandering. Deze houtwal bevat snelgroeiende soorten voor CO₂-vastlegging en soorten met grote bladeren die de luchtkwaliteit verbeteren, zoals elsbes, fladderiep en wintereik. Bij hoge temperaturen in de zomer biedt deze houtwal schaduw en voorkomt zo hittestress bij het vee.
- Het derde type is een traditionele houtwal met soorten waaruit huidige

VLOEIWEIDE

Houtwallen hebben met name in het oosten van het land een rol gespeeld in het sturen van de waterhuishouding. Ze zorgden voor slibvang. Door heel slim een wal haaks te leggen op de stroomrichting zorgden ze ervoor dat het water uit een beek naar het gras- of bouwland kon vloeien en tot stilstand kon komen. Daar kon het z'n slib achterlaten als meststof. Nog vindingrijker was in de veengebieden het scheiden van het zure veenwater van schoon water, waarmee vervolgens gras- en bouwland werden bevoeid.

houtwallen in de Achterhoek bestaan, zoals zomereik en ruwe berk. Deze variant dient ook als vergelijking met de andere houtwal 2.0 typen.

- De vierde houtwal 'voederhagen/bodem' heeft als doel diervoeding en bodemkwaliteit te bevorderen. Hij bevat soorten die rijk zijn aan mineralen, sporenelementen, goed verteerbaar zijn voor het vee en goed zijn voor het bodemleven, zoals boswilg, winterlinde, moerbeï en esdoorn.
- Het vijfde type heeft als hoofddoel biodiversiteit te verbeteren door het bieden van voedsel, nestgelegenheid en beschutting voor insecten, vogels en zoogdieren. Deze bevat soorten met veel bloei (voor insecten) en bessen die vogels en zoogdieren aantrekken, zoals vuilboom, vogelkers en meidoorn.

Interesse neemt toe

Rob Geerts, projectleider van Houtwal 2.0, ziet dat de interesse in de aanleg van zo'n landschapselement groeit. Vooral

de houtwal waarbij het vee het blad en twijgen kan wegvreten, is populair. Dat komt ook omdat de overheid de aanplant voor agroforestry financieel steunt. 'Samen met voederhagen zijn er in het afgelopen jaar vele kilometers bij gekomen', vertelt hij. Ook de opslag van CO₂ speelt hierbij een rol. Bij particuliere grondbezitters is de houtwal vooral in trek vanwege de bijdrage aan de biodiversiteit. Als probleem signaleert Rob Geerts de angst voor verlies aan productie- en mestplaatsingsruimte. Daarnaast is er huiver dat de aanleg van een houtwal meteen voor de eeuwigheid is vastgelegd. 'Overheden zouden de mogelijkheid moeten bieden om bijvoorbeeld een voederhoutwal na verloop van tijd te mogen opruimen. Zie het als een agrarische productievorm en niet als natuur', geeft hij als oplossing. 'Ik weet zeker dat er dan veel meer kilometers voederhagen zouden worden aangeplant.'

Subsidies

De hamvraag is of ze ook bijdragen aan het inkomen. Dat is echt een kwestie van rekenen. In het kader van het particulier natuurbeheer en agrarisch natuurbeheer zijn er subsidies. Sommige provincies geven extra financiële bijdragen voor agroforestry, voor bijvoorbeeld het planten van voederhagen of voedselbossen. Voor boeren is belangrijk dat houtwallen sinds vorig jaar kunnen meetellen voor de Europese (GLB) hectaretoeslag en ecoregeling. Landschapselementen tellen ook als pluspunt mee in de duurzaamheidsprogramma's van zuivelbedrijven en leiden tot een hogere melkprijs.

TEKST: HANS SIEMES

ALLEDAAGS BIJZONDER

De gewone steenloper of gewone duizendpoot (*Lithobius forficatus*)

Roofdier met 'duizend' poten ruimt op

Dagelijks zien we ontelbare dieren. Ze vliegen om ons hoofd, kruipen onder onze voeten of kriebelen op de huid. In deze nieuwe rubriek nemen we die alledaagse en toch bijzondere beestjes onder de loep. Aflevering 1: de duizendpoot.

Godfried Bomans schreef onder de titel De Voorzichtige Duizendpoot ooit een kort verhaal over een duizendpoot die een eenvoudig leven leidt, totdat een kikker hem een lastige vraag stelt: 'Met welke poot begint u eigenlijk met lopen?' De duizendpoot raakt volledig verlamd. In de psychologie staat dit fenomeen bekend als de 'duizendpootparadox', waarbij een spontane vaardigheid verloren gaat zodra iemand er bewust over na gaat denken.

Complexe cocktails

Lopen is overigens eigenlijk een verkeerd woord. Een duizendpoot duwt zichzelf min of meer voort. Aan elk lid heeft de geledpotige twee poten. Voor en achterop zitten lange voelsprietten waarmee hij op de tast zijn weg zoekt. Opmerkelijk zijn de twee gekromde gifkaken op de kop. Die zijn verbonden met een gifklier waarmee hij zijn prooi verdooft. Er zijn ongeveer 3.000 verschillende soorten, onderverdeeld in vijf ordes, en elke soort heeft een uniek gifprofiel. Nader onderzoek leerde dat twee soorten de meest complexe cocktails in het rond sproeiden. Het gif van de Roodhoofdige Duizendpoot bestond uit 47 en dat van de Vietnamese Duizendpoot uit

48 verschillende eiwitfamilies die de werking van zenuwcellen verstoren.

Nuttige beestjes

Alle duizendpoten zijn jagers die altijd op zoek zijn naar hun prooi: insecten, slakken, vliegen, wormen, pissebedden en spinnen. Zo spelen ze een belangrijke rol in het ecosysteem. Het zijn dus eigenlijk heel nuttige beestjes, die vooral last hebben van een negatief imago. Maar ik vind ze fascinerend. Kan er urenlang naar kijken. Dan besef je hoe groot hun kleine wereld eigenlijk is.

Langwerpige 'serial killers'

Koele, vochtige plekken zoals afvoerputjes, maar ook scheurtjes in de muur en zelfs kartonnen dozen zijn

echte trekpleisters voor deze geledpotigen. In realiteit hebben ze geen duizend, maar tientallen kleine pootjes. Duizendpoten vormen geen gevaar, tenzij je een zilverspin, vlieg, mug, kakkerlak of kruispin bent natuurlijk. Dat zijn de favoriete hapjes van deze langwerpige 'serial killers'. Jij als mens hoeft er dus niet van te schrikken, al mag er wel een klein alarmbelletje afgaan. Duizendpoten in huis zijn een teken dat er ook ander ongedierte rondloopt. Dus laat je deze roofdieren maar beter hun werk doen in plaats van ze te verdelen met een giftig middeltje.

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO: CC BY-SA 3.0, [HTTPS://COMMONS.WIKIMEDIA.ORG/W/INDEX.PHP?CURID=161633](https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=161633)

Uilentoren en graftombe geven blik op Utrechtse Heuvelrug

Omringd door het Leersumse Lombokbos staat midden op een pleintje een typisch cemententorentje. De uitkijktoren bestaat uit een vierkante sokkel met daarop een platform die via een smal trapje aan de zijkant te bereiken is. De begane grond is open aan drie zijden en versierd met rondbogen die steunen op vierkante pijlers. Jan Pothoven ontwierp deze 10 meter hoge Uilentoren in 1904 in opdracht van deurwaarder Van Dam uit Wijk bij Duurstede. Van Dam had het enorme heideterrein aangekocht, liet het ontginnen, met bomen beplanten en liet er vervolgens een uitkijktoren en koepel op bouwen.

De vierde uil

Opvallend zijn de vier uilen op de hoeken van de toren, vandaar de naam. Wat de uitkijktoren ook bijzonder maakt, is het materiaalgebruik: een bakstenen toren afgewerkt met kiezelcement. Ondanks dat de Uilentoren op het hoogste punt van de Lombokheuvel staat, heb je door de hoge begroeiing weinig uitzicht. Een van de vier uilen op de toren is een replica. In de jaren '60 vonden jongeren een uil op de grond. Ze zetten hem bij een van de ouders in de tuin die de uil vervolgens weer cadeau deden aan een vriend. Pas na 50 jaar later werd de vierde uil ontdekt. Hij kreeg in 2012 een plekje naast de toren.

Stormschade

In de bosrijke omgeving van de Uilentoren is het fijn wandelen. De wandelroute Breeveen is een ideale manier om het Lombokbos en omgeving te ontdekken. Ontdek een kudde grazende Piëmontezer koeien, statige bomenlanen en oude rododendronstruiken. Door noodweer in de zomer van 2021 is flink wat stormschade ontstaan. Naar verwachting is het meeste herstelwerk eind 2023 afgerond. Het Lombokbos is en blijft desondanks toegankelijk voor publiek. Tijdelijke omleidingen of afsluitingen worden aangegeven via borden.

Graftombe van Nellesteyn

Niet zover van de Uilentoren is nog een uitzichttoren te ontdekken: de 14 meter hoge graftombe van Nellesteyn. Beetje luguber denk je wellicht, maar dat valt reuze mee. De oude tombe heeft meer weg van een gebouw. De graftombe van de familie Nellesteyn is aan het begin van de 19e eeuw ontworpen door architect Zocher jr. Hij is gesloten sinds 1912. De uitkijktoren, die alleen op zondagmiddag onder leiding van een gids open is, ligt op het hoogste punt van de 36 meter hoge Donderberg.

Details

De Uilentoren daarentegen is dagelijks geopend. Er zijn geen specifieke openingstijden. De toegang is gratis. De toren is niet geschikt voor mensen met een rolstoel of kinderwagen. Navigeer voor een plaats op het parkeerterrein naar: Lomboklaan 30, Leersum.

FOTO'S: HESTER HELEEN

Beuken in de laan of solitair in de knel

De beuk heeft het moeilijk. Op tal van plekken is te zien hoe slecht het gaat. Zonnebrand scheurt de bast, takken in de kroon gaan dood en schimmels tasten de oude reuzen aan. De beukenlaan bij Landgoed de Barkel heeft het aan den lijve ondervonden. Een opknapbeurt moest de reuzen redden. Het Van Hemertfonds van SBNL Natuurfonds hielp een handje.

De hete, droge zomers, maar ook de afgelopen kletsnatte periode daarna hebben de beuk geen goed gedaan. Hij gedijt bij regelmaat en kan slecht tegen uitschieters. Vooral bij lanen en solitair staande bomen doen zich problemen voor. Zij hebben het meest te duchten van de afwisseling tussen langdurige droogte en hoosbuien. De beuk houdt niet van natte voeten. Bij een hoge waterstand vormt de boom vooral oppervlakkige wortels, wat zijn stabiliteit niet ten goede komt.

Niet verstoren

Daarbij helpt het volgens het Instituut Natuur- en Bosonderzoek in Vlaanderen niet als zijn omgeving wordt verstoord. Daarmee

bedoelen de onderzoekers het kappen van een deel van het bos, waardoor achterblijvende bomen ineens vol in de zon en de wind komen te staan. Is het bos mooi compact en staan er ook genoeg jonge beuken, dan is er volgens de onderzoekers niet zoveel aan de hand. Dan kunnen ze goed gedijen.

Groeisprint

Jonge beuken hanteren bijzondere strategieën om droogte en voedselgebrek het hoofd te bieden, leggen de onderzoekers uit. Ze nemen water op via de bladeren. Bovendien zijn alle beuken onderling verbonden via een ondergronds netwerk van schimmels (mycorrhiza) dat voedingsstoffen en water levert. Daarbij doet zich een bijzonder verschijnsel

voor. Zolang de grote beuken nog vitaal zijn, groeien de jonge beuken langzaam. Maar zodra de oude het loodje leggen, trekken de jeugdigen een groeisprint en nemen moeiteloos de rol van een volwassen beuk over. De onderzoekers concluderen dat een beukenbos daarmee op zich een robuust systeem is dat zich dankzij zijn eigen microklimaat en rijke, typische biodiversiteit in stand houdt. Kortom een gezond beukenbos, op een geschikte bodem, is goed bestand tegen klimaatverandering.

Dode takken in de kroon

Een heel ander verhaal is het voor de solitaire bomen en de beukenlanen. Wim Boom van landgoed en pleisterplaats

Dankzij een hoogwerker en het Van Hemertfonds zijn de oude beuken gerevitaliseerd

De Barkel tussen Hoge Hexel en Wierden kan erover meepraten. Hij klopte bij SBNL Natuurfonds aan voor een financiële bijdrage uit het Van Hemertfonds voor het snoeien van dode takken van de beuken op de oprijlaan, tevens wandelpad. Die takken dreigden op de hoofden van fietsers en wandelaars terecht te komen. Bovendien was het dode hout in de kruin geen plezierige uitnodiging om binnen te rijden of te wandelen.

Oprijlaan uit 1852

De oprijlaan van 400 meter met aan weerszijden elk zo'n 45 machtige bomen is een blikvanger. Ooit in 1852 geplant door de Almelose textielindustriëlen Tobia en Hendrik Ten Cate, die op de plek van de eeuwenoude kloosterboerderij een nieuwe boerderij annex jachtkoepel met glas-in-loodramen bouwden, plus een fraai theehuis. Dat moest statuut hebben. Vandaar de statige beukenlaan. De boerderij en het theehuis zijn verdwenen. Ze raakten in verval en hebben in 1982 plaatsgemaakt voor een landhuis met een prachtige historische tuin. Daarin

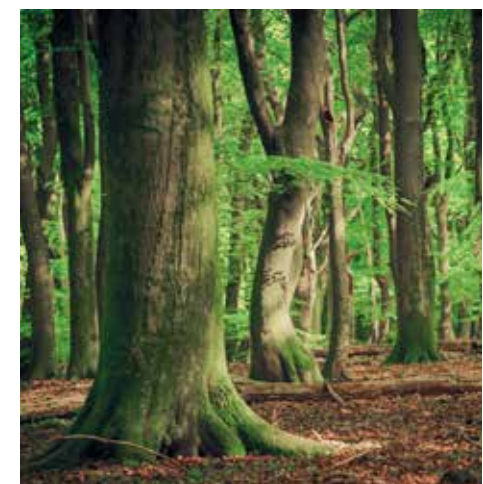
ook een reconstructie van grafheuvels uit de steentijd en ijzertijd, kunst, en een conferentieruimte waar jaarlijks duizenden bezoekers via de oprijlaan naar toe gaan. Dan zijn afgetakelde beuken geen gezicht.

Kap pakt goed uit

Al eerder moesten Wim en Gerdien Boom ingrijpen. In 2013 waren enkele beuken er zo slecht aan toe, dat de kettingzaag erin moest. 'Het was een lastige keuze: halen we de hele laan weg of gaan we de gekapte bomen vervangen en hopen dat het wat wordt', vertelt Wim Boom. Dat heeft goed uitgepakt. De jonge bomen zijn prima aangeslagen op een paar na, waarvan emelten (een grasinsect) de wortels wegvraten. Ze zijn vervangen en staan er nu met 4 tot 5 meter hoogte goed bij. Dankzij een hoogwerker en de financiële hulp van het Van Hemertfonds zijn ook de oude beuken gerevitaliseerd. 'Dat heeft het eerste jaar goed geholpen. De bomen staan er nu tamelijk goed bij', aldus Wim Boom.

TEKST: HANS SIEMES

FOTO'S: DE BARKEL

DUBBEL WORTELSTELSEL

Beuken doen het slecht op klei, maar goed doorlatende zand- en leemgronden doen de bomen juist heel goed. Dat komt mede, doordat ze een dubbel wortelstelsel vormen. Oppervlakkige wortels halen voeding en vocht uit de bovenlaag. Meters diepe wortels zorgen voor stabiliteit en voor aanvoer van vocht uit de diepere laag.

Goed en slecht nieuws voor onze bossen

Er wordt veel gediscussieerd, geschreven en nagedacht over de natuur. In de rubriek Natuurstemmen spreekt Oswin Schneeweisz met denkers, schrijvers en experts over verschillende manieren waarop je naar natuur kunt kijken. Ditmaal: Martijn Boosten, senior adviseur bosbeheer bij Staatsbosbeheer.

Ze verzuipen, verzuren of verdrogen: als je de media moet geloven, leggen onze bossen binnenkort het loodje. Maar hoe is het nu echt met ze? ‘Veel van de bossen in Nederland zijn ooit op de armste en droogste gebieden aangeplant, want dat waren de gronden die eigenlijk nergens anders geschikt voor waren, zegt Martijn Boosten van Staatsbosbeheer. ‘Dat zijn dus eigenlijk al kwetsbare plekken.’

Stikstof en klimaatverandering
In de jaren zeventig hadden we zure regen, waarbij de bodem verzuurde als gevolg van zwavel en andere deposities. Dat hadden we opgelost, maar daarvoor is stikstof in de plaats gekomen. Ook klimaatverandering telt mee met steeds meer droogte, afgewisseld met extreme regenval. Boosten: ‘Juist die extremen zijn relatief nieuw. 2018 en 2019 waren droge jaren. Afgelopen jaar zagen we juist dat het water lang bleef staan. Het regende zo extreem dat de bodem het water niet meer kwijt kon. Waar de grond verza-digd raakt, staan bomen langere tijd met hun wortels in het water, met name in de lagere delen van ons land. In die gebieden groeven we vroeger greppels om het water af te voeren. Maar veel van die systemen zijn niet onderhouden, omdat het jarenlang niet nodig was. Het grondwater stond door wateronttrekking lager dan vroeger.’

Regelbare stuwen
‘Wat we nu kunnen doen is de extremen dempen, dus in droge periodes water vasthouden en in natte periodes afvoeren’, vertelt de adviseur bosbeheer. Was Boosten verrast door het extreme natte jaar 2024? ‘Ja, en ik denk dat iedereen dat was. De pieken in het klimaat verrassen ons telkens weer. Om beter voorbereid

Martijn Boosten: ‘Bosbeheer is geen korte-termijnwerk.’

te zijn, plaatsen we nu regelbare stuwen in sommige bosgebieden in bijvoorbeeld Flevoland, om de waterhuishouding te kunnen reguleren. Maar we kijken ook hoe we het hydrologisch systeem op grotere schaal kunnen verbeteren.’

Middel erger dan de kwaal
Martijn Boosten: ‘Dat systeemherstel is nog wel een uitdaging. Ga je ontwaterings-greppels dichtgooien om water vast te houden en verdroging te voorkomen? Een te hoge grondwaterstand kan, zeker in extreem natte jaren, leiden tot sterfte van bos. Je moet opletten dat het middel niet erger is dan de kwaal. We willen als maatschap-pij van alles van het bos: we willen bepaal-de natuurwaarden, we willen recreëren en koolstof vastleggen, we willen hout uit het bos. Voordat we aan systeemherstel werken, moeten we goed in beeld hebben wat dit betekent voor de verschillende ecosysteem-diensten die het bos levert.’

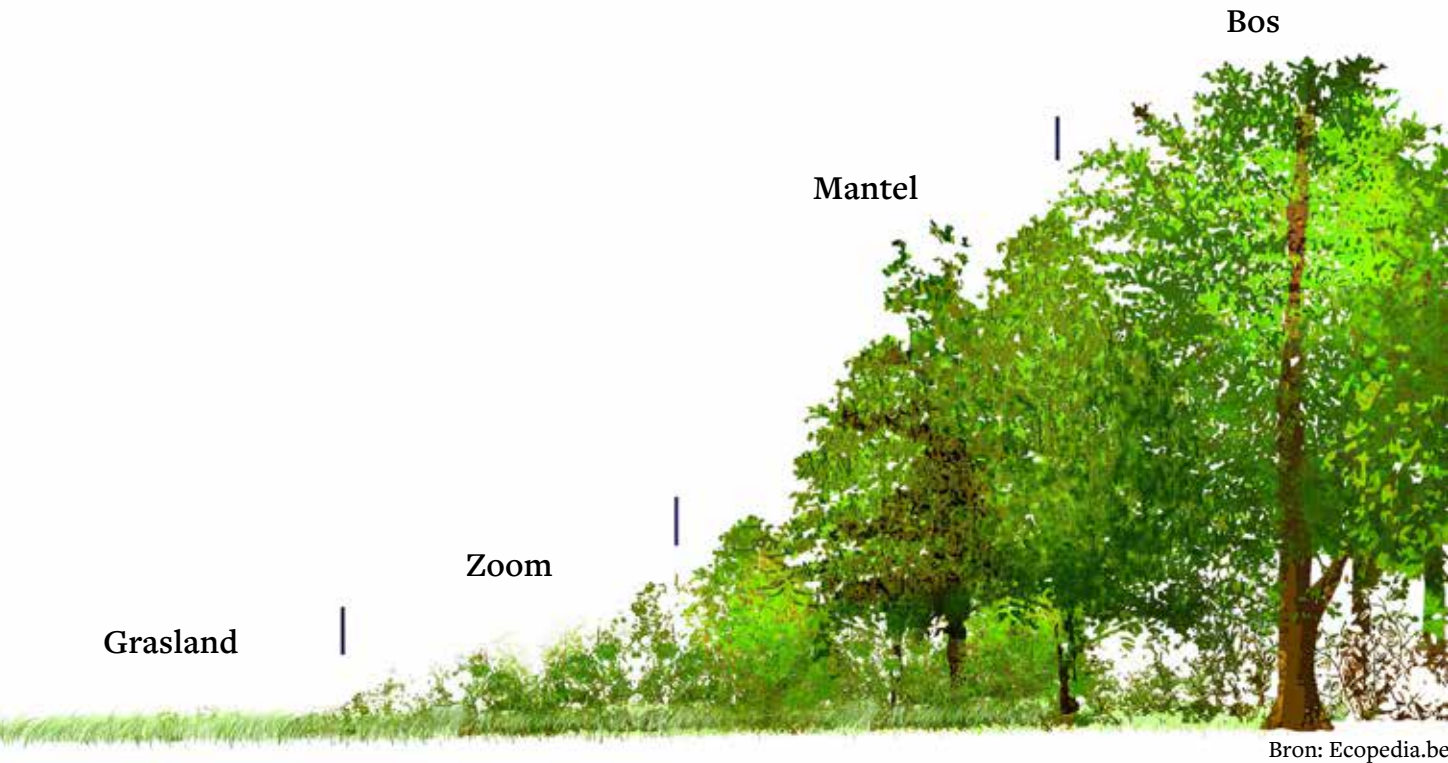
Gevarieerd, maar kwetsbaar
Maar hoe is het gesteld met het Nederlandse bos: matig, slecht of goed? ‘Dat is lastig’, aldus de adviseur, ‘want het verschilt per gebied. Je hoort veel negatieve verhalen, maar er gaat ook veel goed. Onze bossen worden gevarieerder, de monocultuur van dennenplantages is

bijna verleden tijd. De bossen zijn ook rijker aan vogelsoorten en biodiversiteit. Maar het is ontegenzeggelijk waar dat het soms kan voelen alsof we terug zijn in het tijdperk van zure regen. Door die stapeling van problemen zie je dat sommige soorten het gewoon begeven: de fijnsparren bij-voorbeeld, maar ook inheemse soorten als lariks, beuk en eik hebben het op diverse plekken moeilijk. Ook verschillende andere planten- en diersoorten in het bos hebben het moeilijk.’

Zachtere overgangen
Momenteel wordt er geëxperimenteerd met het uitstrooien van steenmeel. Werkt dat? Boosten: ‘Dat zorgt op korte termijn voor een betere nutriëntenbalans in de bodem, maar we weten niet wat de effecten op lange termijn zijn. Bosbodems zijn complexe ecosystemen. En we weten nog zoveel niet van de bosbodem, van de interactie en de werking van al die schimmels en kleine fauna, bacteriën en zo. We weten niet of steenmeeltoediening daar mogelijk op termijn ook negatieve effecten op heeft. Daarom passen we binnen Staatsbosbeheer steenmeel alleen toe in kader van onderzoek.’

Martijn Boosten: ‘Het dilemma is dat alles in elkaar grijpt. Je kunt wel zeggen dat we minder grondwater moeten onttrekken aan het bos in droge periodes, maar we hebben als maatschappij ook drinkwater nodig. Momenteel werken we aan zachtere overgangen tussen bos en landbouwgebied, zodat je niet meer meteen van een bos of natuurgebied in een productieperceel te-rechtkomt. Als je die overgangen verzacht met beplanting, vermindert dat de druk op natuurgebieden. Agroforestry kan daarbij helpen. Die landbouwworm past goed rond onze natuurgebieden. Maar hoe dan ook zal het nog jaren duren, voordat ons bos weer is hersteld. Bosbeheer is nu eenmaal geen korte-termijnwerk.’

TEKST: OSWIN SCHNEEWEISZ
FOTO’S: GUY AKKERMANS
(MARTIJN BOOSTEN), SBNL-ARCHIEF

Bron: Ecopedia.be

Staatsbosbeheer werkt aan zachtere overgangen van bos naar landbouwgebied. Dit vermindert de druk op natuurgebieden.

Vroegbloeiers als heraut van een nieuw seizoen

Na weken van lange nachten, grijze luchten en een ijzige noordoostenwind zijn de meesten van ons wel toe aan een beetje lente. Weinig dingen brengen dat lentegevoel meer naar boven dan velden vol bloeiende sneeuwklokjes, narcissen of krokussen. Nederland kent een lange traditie met de aanplant van zogeheten stinzenplanten. Oorspronkelijk bedoeld als decoratie van een kasteel- of boerderijtuin, maar inmiddels niet meer weg te denken uit het Nederlandse lentebeeld. ‘Voor mij is de esthetische beleving eigenlijk het belangrijkste.’

Kunsthistoricus Trudi Woerdeman schreef twee boeken over stinzenplanten, hun historie, het belang voor de natuur, maar ook over het gevoel dat ze bij ons oproepen. Haar tweede boek heeft niet voor niets als ondertitel ‘Vreugde van een vroege lente’. Al in haar jonge jaren ontwikkelde zij een enorme liefde voor bloemen. ‘Mijn alleroudste herinnering aan mijn jeugd, ik moet een jaar of drie zijn geweest, is dat ik van onderaf naar de bloem van een volgroeide akelei keek en een hommel zag. Het was alsof de hemel openging. Sindsdien heb ik altijd bloemen om me heen.’

Oude tuinhandboeken bestuderen
Trudi Woerdeman studeerde kunstgeschiedenis in Nijmegen in een periode

dat er voor de cultuurhistorische waarde van tuinen nog maar weinig aandacht was. Maar haar bloed kroop waar het niet gaan kon, dus stortte ze zich na haar studie alsnog op de tuinenhistorie. ‘Samen met een studiegenoot, mijn latere man Willem Overmars, ging ik naar Wageningen om oude tuinhandboeken te bestuderen. Hoe voorzie je een 17e-eeuwse boerderij van een mooie tuin, welke rassen horen daarbij? Daar experimenteerden we mee en van het een kwam het ander.’

De verwaarlozing overleefd
Al snel volgde de eerste opdracht: het herstel van de tuinen rond het Huis te Manpad, een buitenplaats in Heemstede. Woerdeman: ‘In de jaren ’70 waren onze parken behoorlijk verwaarloosd. Het was oorlog geweest, de prioriteiten lagen

anders. Ik kwam er in januari, februari en zag desondanks velden vol met duizenden sneeuwklokjes en andere vroegbloeiers, en vroeg me af: hoe kan dit?’ De bolletjes, ooit geplant ter decoratie, waren verwilderd en hadden de verwaarlozing overleefd.

Bloeiende verwildering
Bosanemoon, lelietje-van-dalen, salomonszegel. De stinzenplant dankt zijn naam aan het Friese woord ‘stins’, een stenen huis. Al in de Middeleeuwen bracht men na een reis de bolletjes mee uit Duitsland, de Alpen of zelfs gebieden rond de Middellandse zee. In de 19e eeuw werd de stinzenplant een ware hype en veranderden strakke geometrische patronen in velden, bossen en boomgaarden vol bloeiende verwildering. Hoewel het woord stins van oorsprong

Fries is, waren de stinzenplanten overal in Nederland terug te vinden bij landgoederen en boerderijen.

Bodemverzorging heeft prioriteit
Trudi Woerdeman: ‘Het succes van de stinzenplant hangt nauw samen met goed beheer, constant, door de eeuwen heen. Ze hebben ruimte nodig om zich te kunnen vermeerderen. Dus je moet ze niet laten overwoekeren door bramen of opschot van jonge bomen. Bodemverzorging is daarbij prioriteit nummer één. Wat je vooral nodig hebt, is een strooisellaag van een vruchtbaar loofbos. Dan is eigenlijk bijna elke bodemsoort geschikt voor de stinzenplant.’

Compost van bladaarde
Bodemadviezen gaan volgens de stinzenplantenexpert vaak uit van te veel

voeding. Daar moet je mee uitkijken, geeft zij aan. ‘Het is heel subtiel, je hebt vooral een levende bodem nodig. Soms is de bodem te schraal, of vervuild door lucht- en bodemverontreiniging. Dan kun je het beste compost toevoegen in de vorm van bladaarde en licht inwerken, een centimeter of twee is genoeg. Er zijn inmiddels gelukkig bedrijven die deze bladaarde leveren. Daarnaast een beetje kalk en vinassekali. En dat bijvoorbeeld één keer per twee jaar herhalen. Dan krijgt de stinzenplant de kans om te verwilderen.’

In perfecte symbiose
De stinzenplanten van het Huis te Manpad wisten te overleven dankzij een natuurlijke strooisellaag van eeuwenoude bomen in de binnenduinrand. De natuurlijke omstandigheden waren zo goed dat bomen

en stinzenplanten al lange tijd in perfecte symbiose leefden. Vele jaren later betrok Trudi Woerdeman samen met haar gezin een oude kleuterschool in Laag-Keppel en noemde het complex de Warande, dat plezierbos of wandelbos betekent. Het werd een modeltuin naar het voorbeeld van een landschapspark. De stinzenplant kreeg hierin een prominente plek, in samenhang met de omliggende bomen.

Tuinplant of wilde plant
Woerdeman: ‘Een belangrijk aspect is dat stinzenplanten heel belangrijk zijn voor de kwaliteit van de bodem. Ze leven in symbiose met het bodemleven, van worm tot heel kleine beestjes. In een theelepels van zo’n strooisellaag vind je er miljoenen. Het leidt een beetje tot de vraag: is een stinzenplant nou een tuinplant of een

wilde plant? Een beetje ertussenin, is mijn mening. Ze kunnen soms overleven zonder zorg. Maar je ziet ook wel degelijk dat ze groter worden, als je ze wel verzorgt.’

Vroeg voedsel voor insecten
Stinzenplanten leveren daarnaast een wezenlijke bijdrage aan de biodiversiteit, legt Trudi Woerdeman uit. ‘Ze zijn ontzettend belangrijk voor insecten, zo vroeg in het voorjaar. Bijen en hommels gaan vliegen, zodra het 13 graden is. Dan moeten ze meteen voedsel kunnen vinden. Anders redden ze het niet, mocht het tijdelijk weer kouder worden. Het werkt het beste als er een veld voor ze ligt met één kleur, niet te bont. Dan halen de bijen nectar en verzamelen ze stuifmeel. Daar wordt zo’n heel volk weer sterk en gezond van. Als zo’n wei in bloei staat, zoemt het

van de insecten. Daar word je toch blij van? Dan weet je waar je het voor doet.’

Opkweken en bijkopen
Tegenwoordig is Trudi Woerdeman nog altijd als betrokken bij Kasteel Hackfort in Vorden, eigendom van Natuurmonumenten. Ook hier wordt gewerkt aan het herstel en behoud van de velden vol stinzenplanten die ooit de tuinen van het kasteel sierden. ‘Mensen praten over natuur, maar eigenlijk is het vooral cultuur. Op Hackfort hebben we het merendeel kunnen herstellen door de laatste restanten van bijvoorbeeld lelietjes-van-dalen, sneeuwkllokjes, lente-klokjes en een historische narcis zelf op te kweken en uit te planten. Dan behoud je die belangrijke genetische eigenschappen. De planten waarvan nog te weinig waren overgebleven, zoals sterhyacinten, voorjaars-

helmbloemen en holwortels moesten we bijkopen. Vrijwilligers verwijderen jaarlijks de bramen die de kop opsteken. Daarom is het nu één groot vlak van kleur en vrolijkheid.’

Blij
Want dat is en blijft voor de kunst-historicus zelf het belangrijkste aspect van de vroegbloeiers: de esthetische beleving. Woerdeman: ‘De belangrijkste boodschap van de stinzenplant is eigenlijk: we zijn er weer, de lente is aangebroken. Het maakt je blij. Dat benadruk ik ook tijdens wandelingen en rondleidingen die ik verzorg. Ik probeer over te brengen, hoe mooi het is. Dan gaat iedereen ervan houden en verdwijnt het niet.’

TEKST: MARLIES KOLTHOF
FOTO’S: HANS MENOP

Behoud de natuurlijke uitstraling

met Van Vliet Duurzaamhout

VAN VLIET
DUURZAAMHOUT.NL

Laat je inspireren

+31 (0)343 454 400

info@duurzaamhout.nl

duurzaamhout.nl

